

A XV-a Conferință internațională – multidisciplinară
„Profesorul Dorin Pavel – fondatorul hidroenergeticii românești”
SEBEȘ, 2015

BIBLIOGRAFIA, PARTE CONSTITUTIVĂ A LUCRĂRII ȘTIINȚIFICE

Aurelia Magdalena PISOSCHI, Claudia PISOSCHI

BIBLIOGRAPHY, A CONSTITUTIVE PART OF A SCIENTIFIC PAPER

After defining the terms “citation” and “bibliographic reference”, the paper offers the reader systematized information about the manner in which the bibliography of a scientific paper is laid out. The authors present the types of layout standardized by The International Standard Organization, and also some layout styles specific to certain scientific domains (psychology, literature, chemistry, medicine etc.). They also insist on the necessity of observing editorial standards, which does not refer only to the characters’ size and font, to the text structure or the authors’ affiliation etc, but also to the manner of presenting the bibliography (bibliographic references).

Keywords: bibliography, bibliographic references, references, editorial standards

Cuvinte cheie: bibliografie, referințe bibliografice, referințe, standarde editoriale

1. Introducere

Conform Merriam Webster Dictionary [1] termenul de bibliografie este “o listă a lucrărilor la care se face referință în text sau consultată de către autor în producția sa”. DEX definește bibliografia ca “descriere de specialitate a lucrărilor unui autor sau a lucrărilor referitoare la o anumită problemă”. Termenul provine din limba elină,

din cuvintele *biblio - carte și grafie - a scrie*. Cu alte cuvinte, bibliografia este o listă structurată de lucrări, în special articole din reviste dar și cărți, brevete etc. care au unele caracteristici comune. Principala caracteristică comună este aceea că ele se referă la același subiect.

După același dicționar [1], termenul de references este "actul de menționare a ceva, în vorbire sau în scris; actul de referire la ceva sau la cineva, ca semn sau indicație, care trimite pe cititor să consulte o altă sursă de informații". Conform unor surse [2], verbul este atestat în anul 1884, iar referința cărților datează din anul 1889, dar semnificația "direction to a book or passage" este înregistrată din anul 1612.

Orice autor, de câte ori publică o lucrare, este obligat să se refere la alte lucrări, materiale sau opere care au fost scrise sau produse de către alți autori în acel domeniu. Această procedură obligatorie se numește citare sau citarea referinței. Citarea corectă conduce la reducerea plagiatului. Ea este marcată în text și apare sub numele de *bibliografie, referințe bibliografice sau referințe*, de cele mai multe ori la sfârșitul lucrării, dar există și varianta de a se prezenta și în subsolul fiecărei pagini. Astfel, nu există lucrare științifică fără referințe bibliografice, acestea constituind date despre informațiile pe care le poate accesa cititorul. Bibliografia poate cuprinde referiri la articole publicate în reviste, la cărți, comunicări științifice, brevete, pagini web de pe internet, rapoarte etc.

Cu alte cuvinte, bibliografia, referința bibliografică sau referințele au aceeași semnificație și nu vedem care ar fi diferențele dintre aceste noțiuni. Cu toate acestea, unii specialiști [3], citându-l pe Solomon Marcus, menționează deosebirea dintre *references* și *bibliography* precizând că „referințele fac trimitere la locuri precise ale textului spre deosebire de a doua care poate eluda această condiție”.

Se consideră că nu este o greșală menționarea unor titluri neconsultate, menționarea fiind făcută doar în scopul orientării cititorilor spre și în domeniul respectiv. Practic, diferența constă în aceea că referințele constituie bibliografia consultată, iar bibliografia constituie de fapt bibliografia temei (consultată sau nu).

Principalul scop al listei de referințe este acela de a da cercetătorilor cele mai precise indicații despre lucrările în care se află informațiile de interes și care au stat la baza cercetărilor.

Lucrările care se înscriu în categoria de cercetare bibliografică au un format care diferă de la disciplină la disciplină dar și de la subiect la subiect.

Scopul acestui tip de lucrare este de a analiza critic un segment al părții publicate, a cunoașterii prin sumarizare, ordonare, clasificare și

comparare a unor studii ale cercetării realizate anterior. Studiul bibliografic este un mijloc de formare foarte răspândit deoarece ajută la identificarea tipurilor de articole (științifice, de ansamblu, de educație) și formează o gândire analitică care să deosebească și să compare metodologiile, criteriile de validitate, criteriile de evaluare etc.

2. International Standard Organisation

Standardul ISO cu numărul 7144/1986, având ca obiect Documentation-presentation of theses and similar documents [4], menționează în Anexa B că "reference list" este o listă a tuturor surselor de care depinde lucrarea care trebuie să fie dată la sfârșitul textului și citările trebuie să fie făcute în această listă la locurile potrivite în text.

Noul standard, din anul 2010, este ISO 690/2010, intitulat Guidelines for bibliographic references and citations to information resources [5]. Standardul citat prezintă indicațiile directe pentru prezentarea referințelor bibliografice și citatelor în toate tipurile de resurse informaționale, exceptând documentele juridice care au alte reguli. Anexele A și B fac referire la articolele Normei care explicitează exigențele relativ la stabilirea referințelor și a citărilor tuturor resurselor tipărite sau electronice (monografii, publicații periodice, brevete, documente cartografice și resurse electronice, muzică, stampe, fotografii, opere grafice și audiovizuale, imagini animate). Anexa A se ocupă de metodele de citare (stilurile Harvard și Vancouver), Anexa B de prezentarea referințelor și Anexa C prezintă exemple de referințe bibliografice conform acestei Norme ISO.

Conform acestui standard, **citarea** reprezintă indicarea într-un text sau în alte forme a unei referințe corespunzătoare.

În concepția noastră, bibliografia, ca structură, este constituită ipotetic din două părți, părți care nu sunt distincte: o parte din referințe care se referă la fluxul principal al cunoașterii din domeniul respectiv și o altă parte din referințe care se referă la frontul cunoașterii, adică cele mai noi descoperiri, teorii, concepte existente la zi (state of the art).

În acest sens, autorii articolelor trebuie să țină seama de modul de clasificare american al literaturii:

- literatură primară, cea care publică rezultatele cercetărilor (articole din reviste cu comitete de lectură serioase, lucrări ale conferințelor, teze);
- literatură secundară (monografii, cărți specializate, articole de tip review);
- literatură terțiară (enciclopedii).

Astfel, literatura primară constituie frontul cunoașterii în timp ce literatura secundară și terțiară constituie fluxul principal al cunoașterii. Citarea bibliografică sau pe scurt citarea este referința făcută la un articol, carte etc. care conduce la identificarea completă și fără greșeli. Ea cuprinde în general autorul (ii), titlul lucrării, revista, anul, volumul, pagina. În cazul cărților se prezintă autorul (ii), titlul, anul, editura, localitatea și uneori ISBN-ul. Citarea este definită ca o formă de referință scurtă, plasată între paranteze în interiorul textului sau adăugată la text ca o notă la subsolul paginii, la sfârșitul capitolului sau la sfârșitul textului.

Academia Moldovei definește citarea conform standardului ISO 690/2010: „**Citarea este forma scurtă a referinței, inserată în text între paranteze rotunde sau adăugată textului ca notă de subsol, la sfârșitul capitolului sau al întregului text. Citarea permite identificarea publicației din care s-a extras citatul sau ideea comentată și indicarea localizării în cadrul publicației sursă**” [6].

Citările și referințele bibliografice sunt componente obligatorii pentru orice lucrare științifică. Citarea reprezintă cea mai eficientă modalitate de stabilire a unei relații între ideile științifice actuale și cele precedente, prin care se apreciază și se recunoaște public relevanța muncii autorului asupra unei teme. Prin citare se realizează obligațiile drepturilor de autor, plagiatul fiind considerat o încălcare a eticii profesionale a omului de știință [6].

3. Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească lista de referințe

Lista de referințe (bibliografia, referințele bibliografice) ca și citările trebuie să îndeplinească un set de criterii, dintre care menționăm:

- informațiile incluse în referință sau citare trebuie să conducă la identificarea cu precizie a materialului citat. În această direcție, de foarte multe ori, lista de lucrări a unor persoane nu conține toate elementele de identificare ale articolelor și uneori acest fapt este premeditat;

- autorul trebuie să determine care este nivelul de specificitate al referinței (documentul întreg sau numai o parte din acesta);

- pentru documentele on line, care sunt supuse schimbării, trebuie menționată locația (URL) și data la care documentul a fost accesat;

- redactarea trebuie realizată într-un stil uniform.

Lista de referințe are trei mari obiective pentru orice autor care o întocmește:

- să sprijine argumentele, constituind un fundament teoretic și practic pentru cercetările sale;
- să dea credit cercetărilor altor autori;
- să direcționeze cititorul spre surse de informație suplimentare.

Lista de referințe este un element de bază al manuscriselor și ca urmare, în procesul de peer-review ea este atent evaluată, autorii purtând responsabilitatea citărilor.

În România, de multe ori scrierea și înserarea unei liste de referințe bibliografice cât și modul de realizare a citărilor sunt făcute fără cunoașterea principiilor și a regulilor **și mai ales, în dispreț față de standardul editorial.**

Pentru o evidență riguroasă a numărului de citări pe care le primesc lucrările științifice, trebuie să existe standarde ale metodologiei de citare.

Mediul academic și publicistic promovează reguli foarte stricte în ceea ce privește formatul de citare a surselor. Standardele sau cerințele uniforme pentru publicarea manuscriselor în revistele științifice internaționale sunt prezentate în instrucțiuni pentru autori referitor la redactarea manuscriselor, în conformitate cu stilurile editoriale.

Standardul (stilul) editorial prezentat de către fiecare revistă în Instrucțiunile pentru autori este evaluat periodic de către fiecare bază de date în care este indexată revista (ISI Web of Science, Scielo, Index Copernicus etc). Revistele serioase respectă cu strictețe standardele publicate în Instrucțiunile pentru autori și resping articolele care se abat de la standarde.

Analiza noastră conduce la identificarea următoarelor situații prezente în revistele noastre:

- articole **care respectă** cu strictețe standardele bibliografice;
- articole care nu respectă standardele bibliografice și care introduc, **din necunoaștere, sau din suficiență, concepte noi**, străine științei; astfel a apărut o idee greșită dar și periculoasă (dacă este răspândită), aceea că numai câteva universități stabilesc stilul editorial;
- articole care nu respectă standardele bibliografice deoarece se bazează pe **cutume**: “*așa am văzut la conducătorul meu, așa am văzut la cutare autor, așa am văzut în cutare revistă, așa fac și eu .....*”.

Se prezintă pe scurt normele referitoare la întocmirea bibliografiei.

4. Norme stabilite de Organizația Internațională de Standardizare

Referința bibliografică reprezintă un set de informații bibliografice despre citatul menționat în textul documentului, necesar pentru identificarea și regăsirea lucrării și verificarea exactității citării, aflându-se, de obicei, la sfârșitul lucrării dar poate să fie și trecută și în subsolul paginilor.

Organizația Internațională de Standardizare, ca federație mondială a organismelor naționale de standardizare, elaborează norme/standarde pe diferite domenii. Un prim standard internațional pentru reglementarea uniformă a referințelor bibliografice este realizat în anul 1987, cu numărul 7144/198, având ca obiect Documentation-presentation of theses and similar documents [4]. Noul standard, din anul 2010 este ISO 690/2010 Guidelines for bibliographic references and citations to information resources [5]. Standardul citat prezintă indicațiile directe pentru prezentarea referințelor bibliografice și citatelor în toate tipurile de resurse informaționale, exceptând documentele juridice care au alte reguli.

Anexele A și B fac referire la articolele Normei care explicitează exigențele relativ la stabilirea referințelor și a citărilor tuturor resurselor tipărite sau electronice (monografii, publicații periodice, brevete, documente cartografice și resurse electronice, muzică, stampe, fotografii, opere grafice și audiovizuale, imagini animate). Anexa C prezintă exemple de referințe bibliografice. Conform acestui standard, citarea reprezintă indicarea într-un text sau în alte forme a unei referințe corespunzătoare.

Conform Anexelor A și B ale ISO 690/2010, citarea referințelor bibliografice în text se face în două moduri:

- **prin sistemul nume/dată** care corespunde cu numele autorului (lor) și data publicării. Uneori apare trecută și pagina. El se prezintă în lista de referințe de la sfârșitul lucrării în ordinea alfabetică a autorilor sau ca note în subsolul paginii. Acest sistem este cunoscut și sub numele de **sistemul Harvard**.

Exemple:

În text:....MacFarland (1974, p.650) a notat aceasta la altitudini joase....

În lista de referințe: MACFARLAND, R.A. *Influence of changing time zones air crew*. *Aerospace Medicine*, 45, 1974: 684–658

În subsolul paginii, versiunea scurtă: MACFARLAND, R.A. *Influence of changing time zones*. *Aerospace Med.*, 45, 1974: 684–658

În situația în care un autor este citat cu mai multe lucrări în același an, acestea se vor diferenția în ordinea apariției, cu ajutorul literelor a, b, c etc. Exemplu:

În text: ... informațiile din aceste surse (Farnfield, 1974a) au condus la propunerea de adoptare de noi termeni (Farnfield, 1974b)

În lista de referințe: a) FARNFIELD, C.A. 1974 Guide to Sources of Information in the Textile Industry, Manchester, The Textile Institute, 1974, p. 119–120

b) FARNFIELD, C.A. 1974 Textile Terms and Definitions, Comm. Rpt.23, Manchester, The Textile Institute, 1974

• **prin sistemul numeric**, care corespunde numerotării din lista de referințe sau din subsolul paginii. Numărul citării se pune între paranteze, între paranteze drepte sau ca exponent. El este denumit și **sistemul Vancouver**.

Exemple: (2) sau [2] sau ²

▪ În textul unui articol: ... MacFarland (2) a notat aceasta la altitudini joase..., sau, MacFarland [2] a notat aceasta la altitudini joase..., sau, MacFarland ² a notat aceasta la altitudini joase..., sau, a fost notat la altitudini joase (2)..., sau, a fost notat la altitudini joase (Ref.2)

▪ În lista de referințe: (2) MACFARLAND, R.A. *Influence of changing time zones air crew*. Aerospace Medicine, 45, 1974: 684–658

▪ În subsolul paginii, versiunea scurtă: (2) MACFARLAND, R.A. Influence of changing time zones. Aerospace Med., 45, 1974: 684–658

Capitolele din cărți ca și cărțile se citează cu indicarea completă a elementelor de identificare astfel:

BURCHARD, J.E. How humanists use a library. In: C.F.J. OVERHAGE and J.R. HARMAN, eds. *Intrex: Report on a planning conference and information transfer experiments*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 3 Sept. 1965, pp. 41-87

Observație: *azi, de cele mai multe ori se folosesc pentru citare parantezele drepte.*

Lista de referințe care trebuie să constituie un capitol situat la sfârșitul oricărei lucrări științifice poate cuprinde referiri la articole publicate în reviste, la cărți, brevete, pagini web de pe internet, rapoarte etc.

• **scrierea în lista bibliografică a articolelor apărute în periodice** se face în ordinea: autor(i), inițială(e), titlul articolului, revista, anul, volumul, numărul, pagina. Dacă sunt mai multe referințe pentru același subiect acestea se trec astfel: (1, 2–5) sau [1, 2–5].

Menționăm că fiecare revistă are propriul sistem de scriere a listei de referințe, cum ar fi de exemplu: se scrie mai întâi inițiala și apoi numele autorului sau invers, numele autorilor se scriu cu majuscule sau

nu, se trece sau nu titlul lucrării citate, anul poate să apară la sfârșit, numărul volumului poate fi scris cu aldine etc. De asemenea, fiecare titlu de revistă are propria prescurtare de care trebuie să se țină seama. Prescurtarea titlurilor periodicelor se poate găsi, spre exemplu, în ISI Journal Abreviation Index. (titlul revistelor format dintr-un singur cuvânt nu se prescurtează, exemplu Lancet, Nature etc.).

Exemple: Huffman, J.C.; Lewis, L.N. Inorg. Chem., 1980, 19, 2755. Fletcher, T.R. și alții, J. Am. Chem. Soc., 1985, 107, 2203–2212.

Aceste exemple arată diferențele care există între publicații, în ciuda tendințelor de standardizare, exigențele fiind prezentate în instrucțiunile pentru autori ale fiecărei reviste.

● **scrierea în lista de referințe a cărților** se face (de regulă) în ordinea: autor(i), inițială (e), titlul, ediția (dacă este cazul) editura, orașul unde a apărut, anul apariției.

● **scrierea unor brevete de invenție** în lista de referințe se face menționând autorul (ii), inițială(e), țara, numărul patentului și anul.

Exemple: Jordan, O.D. British Patent, 2, 081, 298, 1982
sau Lyle, F.R. U.S. Patent, 5, 973, 257, 1985

● **scrierea în lista de referințe a rezumatelor unor congrese, conferințe** etc. se face în ordinea: nume, inițiala (e), manifestarea, locul, anul.

Exemple: Desreux, J.F., Abstracts of Papers, 217th National Meeting of the American Chemical Society, Anaheim, Ca, 1999, sau GONCEA; C.M., MĂRUȚOIU, C., Lucrările celei de a 5-a Conferințe Naționale pentru protecția mediului prin metode biologice și biotehnice, Universitatea Transilvania din Brașov, 26–27 mai, 2000, p. 55 sau Cazareanu, I., Chirilă, E., Proceedings Bramat, 4, 118–123 (2001)

● **scrierea în lista de referințe a documentelor de pe internet** se face citând autorii, instituția, denumirea (titlul) documentului, adresa URL și uneori data consultării.

Exemplu: Caron, R. „Comment citer un document électronique?” In Université Laval. Bibliothèque. Site de la Bibliothèque de l'Université Laval, [http://www. Bibl.ulaval.ca/doelc/citedoce.html](http://www.Bibl.ulaval.ca/doelc/citedoce.html)

În cazul revistelor electronice ordinea este: autor (i), titlul articolului, titlul periodicului, volumul, anul, pagina și adresa URL.

5. Concluzii

Principalul scop al listei de referințe este acela de a da cercetătorilor cele mai precise indicații despre lucrările în care se află informațiile de interes și care au stat la baza cercetărilor. Un rol

important în știință îl au studiile documentare, bazate exclusiv pe cercetarea documentare, cu o vastă bibliografie.

Lucrările care se înscriu în categoria de cercetare (studiu) bibliografic au un format care diferă de la disciplină la disciplină dar și de la subiect la subiect. Scopul acestui tip de lucrare este de a analiza critic un segment al părții publicate a cunoașterii prin sumarizare, ordonare, clasificare și comparare a unor studii ale cercetării realizate anterior. Ca urmare, o condiție esențială este ca citarea și bibliografia să fie foarte corect realizate.

Instrucțiunile pentru autori definesc stilul editorial. Regulile din aceste instrucțiuni au fost stabilite după o analiză profundă a tuturor stilurilor utilizate urmată de o alegere corespunzătoare a stilului celui mai simplu și mai potrivit. Stilul editorial trebuie respectat cu strictețe nu numai pentru a da revistei un caracter unitar ci pentru a se putea realiza analiza citărilor. Nu pot fi amestecate într-o revistă stiluri de citare și de scriere a bibliografie diferite de la un articol la altul.

Dacă citările sunt greșit realizate, nu se poate calcula numărul de citări și nici indicele Hirsh. Mai complicate sunt situațiile în care chiar revista nu respectă propriile instrucțiuni, acest lucru dăunând grav revistei în situațiile de evaluare externă.

Un astfel de exemplu este acela că în Instrucțiuni se scrie: „prenumele și numele complet al autorilor...., aldine, **central**” dar în revistă numele apar **aliniate dreapta**.

Câteva mențiuni pentru notele din subsolul paginii: notele de subsol sunt adesea costisitoare pentru reproducerea editorială iar cele lungi pot distra atenția cititorilor. Notele sunt folosite de către unii autori nu numai ca referințe bibliografice ci și ca să furnizeze unele informații.

După definirea citării și a referinței bibliografice, articolul pune la îndemâna cititorului informații sistematizate privind modurile de redactare ale unei bibliografii aparținătoare lucrării științifice. Sunt prezentate tipurile de redactare standardizate de către Organizația Internațională de Standardizare ca și alte stiluri specifice unor domenii (psihologie, literatură, chimie, medicină etc.). Se insistă asupra respectării standardelor editoriale care nu presupun numai mărimea și caracterul literelor, organizarea textului, afilierea autorilor etc. ci și modul de prezentare al bibliografiei (referințele bibliografice).

BIBLIOGRAFIE

[1] Merriam Webster Dictionary, An Encyclopaedia Britannica Company, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/reference>, accesat 02.06.2014.

- [2] Dictionary.com. *Online Etymology Dictionary*. Douglas Harper, Historian, <http://dictionary.reference.com/browse/references>, accessed:10.06. 2014.
- [3] Chelcea S., Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor sociumane, Ed. a 3-a, rev. Editura Comunicare.ro, București, 2005.
- [4] International Standard ISO 7144/1986, Documentation-presentation of theses and similar documents, 1986.
- [5] International Standard ISO 690/2010, Information and documentation -- Guidelines for bibliographic references and citations to information resources, Third edition, 2010-06-15.
- [6] Referințe bibliografice: norme și stiluri de citare. Ghid practic, Academia de Științe a Moldovei, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” , 2010.
- [7] American Psychological Association, Publication Manual of the American Psychological Association, Sixth Edition, Kindle Edition, 2013.
- [8] AMA Manual of style - a guide for authors and editors (10 th edition), Oxford University Press, 1997.
- [9] American Chemical Society, <http://www.acs.org/content/acs/en/about/aboutacs.html>, accesat 05.09.2014.
- [10] Anne M. Coghil, Lorrin R. Garson, The ACS Style Guide, Effective Communication of Scientific Information, American Chemical Society, 3rd Ed., 2006,
- [11] Modern Language Association, <http://www.mla.org/>, accesat 05.09.2014
- [12] The Chicago Manual of Style Online, 16 Edition, University Chicago Press, 2010, http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html, accesat 05.09. 2014.
- [13] Kate, L. Turabian, A., Manual for Writers of Research Papers, Theses, and Dissertations, Chicago Style for Students and Researchers, Chicago Eighth Edition, 2013, revised by W.C. Booth, G.G. Colomb, J.M. Williams.
- [14] Karen, Patrias, National Library of Medicine Recommended Formats for Bibliografic Citation Supplement: Internet Formats, 2001, <http://www.nlm.nih.gov/pubs/formats/internet2001.pdf> accesat 01.08.2014.

Aurelia Magdalena PISOSCHI
Facultatea de Medicină Veterinară, Universitatea de Științe Agronomice
și Medicină Veterinară, București
e-mail: aureliamagdalenapisoschi@yahoo.ro
Claudia PISOSCHI
Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova,
e-mail: claudiagabrielapisoschi@yahoo.com

Notă: Prezentul articol constituie o prelucrare a lucrării Aurelia Magdalena PISOSCHI, Claudia PISOSCHI *Bibliografia, parte constitutivă a lucrării științifice*, apărută în periodicul "Studii de Știință și Cultură", vol X 2014 - Nr. 3 (38) al Universității de Vest "Vasile Goldiș" din Arad.